

PRIEKŠVārds

Satversmes tiesas Juridiskais departaments ir sagatavojis apkopojumu par Satversmes tiesas atklāto Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta saturu un iedibināto šā panta piemērošanas metodoloģiju. Tādējādi ar šo izdevumu Satversmes tiesa aizsāk jaunu publikāciju sēriju. Proti, Juridiskais departaments veiks apkopojumu par katru Satversmes pantu, tiesas sniegto tā tvēruma skaidrojumu un panta piemērošanu. Paredzams, ka šādi Satversmes tiesas judikatūras apkopojumi būs plaši izmantojami. Tie palīdzēs saprast, kā tiesa, īstenojot savu konstitucionālās kontroles kompetenci, piemēro Satversmi.

Mūsu straujajā laikmetā valsts institūciju, tostarp tiesu, komunikācija ar sabiedrību un pēc iespējas plašāka sava darba skaidrošana ir ārkārtīgi svarīga. Virkne Eiropas demokrātiskajās valstīs notiekošo procesu liecina par to, ka arī šajā kultūrtelpā demokrātiskas tiesiskas valsts principi un vērtības nebūt nav paši par sevi saprotami. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka parlamentārā demokrātija pamatojas uz tautas uzticēšanos. Uzticēšanās nav iespējama bez caurskatāmības, kas ļauj sekot līdzi politiskajiem notikumiem.¹ Savukārt attiecībā uz nepieciešamību nodrošināt tiesu varas caurskatāmību Satversmes tiesa atzinusi, ka personas tiesības iegūt informāciju par tiesu varas darbību ir svarīgas, lai nodrošinātu sabiedrības vispārējo uzticēšanos tiesu varai, jo no minētās informācijas var iegūt ziņas par to, kā tiesu varas institūcijas pilda tām uzticētās funkcijas.²

Taču arī pašām tiesām mūsdienu informācijas laikmetā jābūt plaši informētām. Tādēļ modernas tiesas darbā īpaša nozīme ir pētniecības un analītiskajam dienestam. Satversmes tiesā Juridiskais departaments tika izveidots vien 2014. gadā. Tomēr šobrīd tas nešaubīgi ieņem savu vietu tiesas darba kvalitātes sekmēšanā. Ir vispārzināms tas, ka tiesnesis atbilstoši no romiešu tiesībām mantotajam tiesību principam *iura novit curia* tiesības konstatē kā kaut ko jau iepriekš zināmu. Tā ir tiesas privilēģija jeb priekšrocība – atklāt tiesības konkrētā laikā un telpā. Modernā tiesību zinātne jau ir norādījusi, ka princips *iura novit curia* vairs nenozīmē to, ka tiesa “zina” tiesības. Šis princips nozīmē to, ka tiesa dialoga ceļā “izlemj”, kas ir tiesības. Tādēļ minētais princips pareizāk skanētu šādi – *iura iudicat curia*.³

¹ Satversmes tiesas 2002. gada 22. februāra sprieduma lietā Nr. 2001-06-03 5.1. punkts.

² Satversmes tiesas 2015. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-06-01 20. punkts.

³ Brüggemann J. Die richterliche Begründungspflicht. Verfassungsrechtliche Mindestanforderungen an die Begründung gerichtlicher Entscheidungen. Berlin: Duncker & Humblot, 1971, S. 161.

Informācijas laikmetā atbilstoši līdzekļi ir jāvelta tam, lai nodrošinātu tiesnešus ar tiem nepieciešamo informāciju par dažādām tiesību sistēmām. Īpaši Eiropas tiesiskajā telpā tiesnesim nākas būt iesaistītam dialogā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesu, Eiropas Savienības Tiesu un citu Eiropas valstu tiesību tradīcijām. Eiropā un arī Latvijā tiesību uz taisnīgu tiesu modernajā tvērumā ietilpst tiesnesis, kas ir lietas kursā par Eiropas tiesiskajā telpā notiekošajiem procesiem. Principam “tiesnesis zina tiesības” mūsdienās atbilst nacionālo, Eiropas Savienības un starptautisko tiesību smalka piemērošana, atrodot pareizo līdzsvaru, lai nodrošinātu ikvienas personas iespējas pilnveidoties demokrātiski tiesiskajā ietvarā.⁴

Ar šo jauno Satversmes tiesas publikāciju sēriju tiesai pieejamie pētniecības un analītikas resursi ir novirzīti tā, lai no tiem labumu gūtu arī Latvijas sabiedrība. Gribētos cerēt, ka šī un turpmākās šīs sērijas publikācijas palīdzēs ne vien uzlabot informētību un izpratni par Satversmes saturu, bet arī stiprināt uzticēšanos gan Satversmes tiesai, gan visai valsts konstitucionālajai iekārtai.

Profesore *Ph. D.* Ineta Ziemele
Satversmes tiesas priekšsēdētāja

⁴ Ziemele I. Moderns tiesiskums Eiropas pilsonim. Runa Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 7. starptautiskajā zinātniskajā konferencē Rīgā 2019. gada 18. oktobrī. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/>.

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads	10
1. Vispārīgie apsvērumi	12
1.1. Vispārīgs Satversmes 92. panta satura raksturojums	12
1.2. Tiesību uz taisnīgu tiesu nozīme demokrātiskā tiesiskā valstī	13
1.3. Panta satura noskaidrošana kopsakarā ar:	13
1.3.1. vispārējiem tiesību principiem un citām Satversmes normām	13
1.3.2. starptautiskajām tiesībām	16
1.4. No tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošie valsts pienākumi un šo tiesību ierobežošana	18
2. Satversmes 92. panta pirmais teikums	20
2.1. Lietotie termini	20
2.1.1. "Ikviena"	20
2.1.2. "Tiesības un likumiskās intereses"	21
2.1.3. "Tiesību aizstāvība"	23
2.1.4. "Tiesa"	24
2.2. Piemērošanas joma	26
2.2.1. Vispārīgas piezīmes	24
2.2.2. Civillietas	26
2.2.2.1. Civilās tiesvedības pamatnoteikumi	27
2.2.2.2. Prasības tiesvedība	28
2.2.2.3. Lietu jauna izskatīšana sakarā ar būtiskiem materiālo un procesuālo tiesību normu pārkāpumiem (protests)	28
2.2.2.4. Sevišķā tiesāšanās kārtība	29
2.2.3. Krimināllietas	30
2.2.3.1. Kriminālprocesa pirmstiesas stadija	31
2.2.3.2. Kriminālprocesa iztiesāšanas stadija	31
2.2.3.3. Mantiskie jautājumi kriminālprocesā	32
2.2.3.4. Kriminālprocesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem ..	32
2.2.3.5. Spēkā esošo nolēmumu jauna izskatīšana sakarā ar materiālo vai procesuālo likuma normu būtisku pārkāpumu (uzraudzības kārtība)	33
2.2.4. Administratīvo pārkāpumu lietas	33

2.2.5. Administratīvās lietas	34
2.2.6. Konstitucionālā tiesvedība	36
2.2.7. Procesuālo sankciju piemērošana	36
2.2.8. Ar valsts drošību saistītās lietas	36
3. Institucionālās garantijas	38
3.1. "Tiesa"	38
3.1.1. Kompetence (pilnīga jurisdikcija)	38
3.1.1.1. Apelācijas instances tiesas kompetence	40
3.1.1.2. Kasācijas instances tiesas kompetence	40
3.1.2. Institūcijas, kas nav "tiesa"	41
3.1.2.1. Prokuratūra	41
3.1.2.2. Satversmes aizsardzības biroja direktors, valsts pārvaldes iestādes un to amatpersonas, šķīrējtiesas	42
3.2. Neatkarīga tiesa	43
3.2.1. Tiesnešu neatkarības garantijas (iecelšanas un apstiprināšanas kārtība, pilnvaru termiņš, atalgojums u. c.)	44
3.2.2. Neatkarība no izpildvaras, parlamenta un lietas dalībniekiem	45
3.3. Objektīva tiesa	46
3.3.1. Novērtēšanas kritēriji (objektīvais un subjektīvais)	47
3.3.2. Atstatīšanās un noraidījums	48
3.3.3. Koleģialitātes princips	49
3.4. Nolēmumu izpilde	51
3.4.1. Tiesības uz efektīvu nolēmuma izpildi	51
3.4.2. Šķīrējtiesas nolēmumu izpilde	51
4. Pieeja tiesai	54
4.1. Vispārīgas piezīmes	54
4.2. Ierobežojumi	55
4.2.1. Termiņi	56
4.2.2. Dažādi maksājumi	57
4.2.3. Procesuālo izdevumu atlīdzināšana	58
4.2.4. Juridiskā palīdzība	59
4.2.5. Finansiālo un organizatorisko resursu nodrošināšana	60
4.2.6. Obligātā pārstāvība	61

4.3. Atteikšanās no tiesībām uz pieeju tiesai	62
5. Procesuālās garantijas un panta saturā ietilpstošie principi	64
5.1. Vispārīgas piezīmes	64
5.2. Pienācīga piedalīšanās tiesas procesā	66
5.2.1. Tiesības tikt uzklautam	66
5.2.2. Mutvārdu un rakstveida process	68
5.3. Pušu līdztiesība	69
5.4. Objektīvās izmeklēšanas princips administratīvajā procesā tiesā	72
5.5. Rīcība ar pierādījumiem	72
5.6. Tiesības izvēlēties pārstāvi	74
5.7. Saprātīgs procesa ilgums	74
5.8. Pārsūdzība	75
5.9. Tiesu prakses (judikatūras) vienveidība	78
5.10. Procesuālās ekonomijas princips	79
5.11. Pamatojuma princips (motivēts nolēmums)	80
5.12. <i>Res judicata</i> princips	82
6. Īpašas procesuālās garantijas krimināllietās	84
6.1. Vispārīgas piezīmes	84
6.2. Tiesības uz aizstāvību	85
6.2.1. Tiesības zināt apsūdzību	85
6.2.2. Tiesības aizstāvēt sevi ar advokāta palīdzību	86
6.3. Pušu līdzvērtīgu iespēju princips krimināllietās	87
6.4. Dubultās sodīšanas nepieļaujamības (<i>ne bis in idem</i>) princips	88
6.5. Operatīvā darbība	89
6.6. Tiesības uz pārsūdzību krimināllietās	90
7. Satversmes 92. panta otrais teikums	94
7.1. Vispārīgas piezīmes	94
7.2. Nevainīguma prezumpcija	95
7.2.1. Saturs	95
7.2.2. Elementi	96
7.2.3. Fakta legālā prezumpcija	96
7.3. <i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i> princips	97

7.3.1. "Likums"	97
7.3.2. "Likuma" pieejamība	98
7.3.3. "Likuma" skaidrība	98
7.3.4. "Likuma" atpakaļvērsts spēks	100
7.3.5. Blanketu normu pieļaujamība	100
8. Satversmes 92. panta trešais teikums	102
8.1. Vispārīgas piezīmes	102
8.2. Nepastarpināta piemērošana	104
8.3. Termini	104
8.3.1. "Nepamatots tiesību aizskārums"	104
8.3.2. "Atbilstīgs atlīdzinājums"	105
8.4. Atbilstīgs atlīdzinājums kā efektīvs tiesību aizsardzības līdzeklis	106
9. Satversmes 92. panta ceturtais teikums	108
9.1. Vispārīgas piezīmes	108
9.2. Termins "advokāts" un tiesību uz advokātu saturs	109
9.3. Tiesības brīvi izvēlēties aizstāvi vai pārstāvi	110
9.4. Tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību	111
Apkopojumā izmantoto nolēmumu rādītājs	112